

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk engelska

**På väg mot en fri översättning
– eller bara på drift?**

Anders Sandström

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 1, ÖU2100, Magisterutbildning
VT 2009
Handledare: Marcus Nordlund
Examinator: Marcus Nordlund

Sammandrag

Denna uppsats analyserar ”det fria” i en översättning – alltså de kriterier som utmärker en fri översättning. Dessutom analyseras texttrogenheten utifrån ekvivalensbegreppet. I detta syfte ligger tyngdpunkten på en analys av semantiska tillägg och utelämnningar i måltexten. Dessutom studeras översättning av engelska namn, tal-språk, svordomar och metaforer, samt ändring av syntaxen i måltexten. Materialet består av de två svenska översättningarna av Jack Kerouacs roman *On the road*, nämligen *På drift* från 1959 och *På väg* från 2008, som jämförs med originaltexten och med varandra. Den nyare översättningen verkar vid en första anblick mycket friare än den äldre. I uppsatsen undersöks om detta stämmer och i så fall vad som utmärker en fri översättning. Slutligen diskuteras frågan om fria översättningar nödvändigtvis är ”bättre” än mer bokstavstroga.

Nyckelord: Översättningsteori, textanalys, semantik, pragmatik

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
1.1.	Bakgrund	1
1.2.	Syfte	2
1.3.	Metod och material	2
2.	Lexikala översättningsproblem	3
3.	Tillägg och förklaringar i måltexten	6
4.	Utelämningar i måltexten	8
5.	Jämförelse av tillägg och utelämningar	9
6.	Översättning av engelska namn och uttryck	13
7.	Talspråk och slang	15
8.	Svordomar och explicit språk	17
9.	Metaforer och bildspråk	19
10.	Ändrad syntax i måltexten	20
11.	Sammanfattning	23
	Käll- och litteraturförteckning	26

1. Inledning

Som titeln på denna uppsats antyder kommer begreppet *frihet* i översättning att behandlas. Vilka kriterier är det som gör en översättning fri eller trogen, och hur kan man visa detta?

Boken som utgör källmaterial i denna analys är Jack Kerouacs klassiska generationsroman *On the road*.

1.1 Bakgrund

Jack Kerouacs roman *On the road* kom ut 1957 och redan 1959 gavs den ut i svensk översättning med titeln *På drift*. Romanen *On the road* räknas som den första beat-romanen. Här figurerar de ledande gestalterna i beat-generationen: förutom Kerouac själv, Neal Cassady, Allen Ginsberg och William Burroughs. Personerna i beat-rörelsen kallades *beatniks*, där ordet *beat* – som i *slagen* – står för en generation som ansåg sig vara slagen på förhand. Samtidigt syftar *beat* på jazzens och livets snabba rytm.

Boken handlar om det unga Amerikas främlingskap under efterkrigstiden och skildrar uppbrott, protest och sökandet efter nya värden. Några unga män reser med bil genom Amerika och träffar flickor, liftare, luffare och allehanda udda existenser på sin jakt efter det förlovade landet. Sökandet är också en inre resa – ett försök att genom religion eller droger uppnå en annan verklighet.

2008 kom *On the road* ut på svenska i en ny översättning av Einar Heckscher, men nu med namnet *På väg*. Det fanns ett behov av en ny översättning, eftersom språket i den gamla översättningen av Nyström och Wilson i många fall känns daterat, exempelvis i uttryck som *helvass donna*.

Heckscher har alltså bytt ut titeln på boken: *På drift* har blivit *På väg*. En förklaring till detta kan vara den tredje meningen i romanen, där boktiteln första gången dyker upp: "With the coming of Dean Moriarty began the part of my life you could call my life on the road" (Road 3:5). Frasen "my life on the road" har Heckscher översatt med "mitt liv på väg" (Väg 33:6), medan Nyström och Wilson ha översatt mer bokstavligt: "mitt liv på vägen" (Drift 7:6). Här har Nyström och Wilson alltså inte översatt med "mitt liv på drift", vilket man kanske skulle ha väntat sig. Skillnaderna mellan de båda översättningarna av *On the road* består alltså i att Heckscher tänker sig uttrycket *on the road* som en mental process (på väg), medan Nyström och Wilson tolkar detta som att rent

konkret befinna sig på vägen eller vägarna. På väg till eller bort från något (Heckscher), eller vara på vägen (Nyström och Wilson). Den tidiga översättningens titel *På drift* är också mer konkret än *På väg* och ger associationer till ett planlöst irrlande längs vägarna. Men eftersom *On the road* snarare handlar om en resa inom sig själv – en mental resa – än en resa längs vägarna, är sannolikt *På väg* en bättre titel och en trognare översättning än *På drift*.

1.2 Syfte

Analysen av två översättningar, en äldre och en nyare, syftar till att undersöka hur dessa översättningar förhåller sig till originaltexten i fråga om texttrogenhet. Ett mål är också att studera hur fria översättningarna är. Analysen görs utifrån Nidas och Kollers ekvivalensbegrepp.

Vid den första genomläsningen av de två översättningarna verkade den nya översättningen, *På väg*, mycket friare än den gamla, *På drift*. Denna översättning kändes också ”bättre” än den gamla. Ett mer specifikt mål med analysen är därför att undersöka på vilka sätt *På väg* är friare (om det nu överhuvudtaget förhåller sig så), och om det är detta faktum som gör att denna översättning känns ”bättre”.

En allmän fundering kring detta, som det kanske inte finns något entydigt svar på, är om fria översättningar nödvändigtvis är bättre än mer texttrogna.

1.3 Metod och material

Metoden som valts är att räkna de semantiska tillägg och utelämnningar som gjorts i de två översättningarna i förhållande till originaltexten. Samtidigt jämförs de båda översättningarna med varandra utifrån samma kriterier. Jämförelsen åskådliggörs i en tabell där antalet tillägg och utelämnningar per källtextsida har markerats.

Anledningen till att bara tillägg och utelämnningar undersöks statistiskt, och inte sådant som förändringar i syntax eller stilnivå, är att en sådan analys är mycket enklare att göra. Semantiska tillägg och utelämnningar går att identifiera utan några större problem. En undersökning av förändrad syntax eller stilnivå däremot, hade utmynnat i gränsdragningsfrågor. Hur stor förändring i värdeladdning ska exempelvis ske innan man kan tala om en förändrad stilnivå?

Dessutom studeras hur fria eller texttrogna översättningarna är utifrån andra aspekter, såsom översättning av talspråk, metaforer och engelska namn. Förutom detta ges exempel på förändringar av källspråkets syntax – ytterligare ett kriterium på frihet vid översättningen.

Materialet består av första kapitlet av *On the road* (8 sidor) och motsvarande första kapitel av *På drift* (8 sidor) och *På väg* (10 sidor). Exempel från de tre texterna markeras med hänvisningar inom parentes till bok, sida och rad enligt detta system: (Drift 7:11).

De ordböcker som använts och som hänvisas till är: *Norstedts stora engelsk-svenska ordbok* (Norstedts), *Concise Oxford English Dictionary* (Oxford), Kris Winther: *Amerikanskt slanglexikon* (Winthers slanglexikon), Einar Heckscher: *Amerikanskt slanglexikon* (Heckschers slanglexikon) och *Norstedts svenska slangordbok* (Norstedts slangordbok).

2. Lexikala översättningsproblem

En översättare strävar efter *ekvivalens*, överensstämmelse, mellan källspråk och målspråk. Ingo använder begreppet *översättningsmotsvarighet*, som han definierar ”ord eller uttryck på målspråket som har använts i en viss text eller som man skulle kunna använda eller tänker använda som motsvarighet till ett ord eller uttryck på källspråket” (2007:162). Att uppnå denna motsvarighet vållar ofta problem, och i det avseendet är en översättning av *On the road* inget undantag. Det är ju ingen lätt bok att översätta, med sin 50-talsslang, sitt talspråk och sina typiska amerikanska uttryck och anspelningar. Detta är en bidragande orsak till att de båda översättningarna skiljer sig så betydligt åt, i synnerhet på det lexikala planet. Här följer ett antal exempel på ord och uttryck som har resulterat i divergerande översättningar.

Slangordet *Jalopy* (Road 3:9) översätts med *gammal fordloppa* (Drift 7:11) respektive *gammal rishög* (Väg 33:11). Ordboksdefinitioner är ’rishög’, ’bilskrälle’ (Norstedts), ’an old car in dilapidated condition’ (Oxford) och ’gammal bil, fordon’ (Winthers slanglexikon). ”Gammal rishög”, som Heckscher har valt, verkar alltså vara en bra översättning. Att det som Nyström och Wilson tror skulle röra sig om en fordloppa, alltså en T-Ford, har inte någon täckning. Ingo betonar att både denotation (grundbetydelsen) och konnotation (bibetydelser) ska beaktas vid översättning av ords betydelse (2007:125). Denotationen hos *jalopy* är en viss sorts bil, där det inte finns något ord med direkt motsvarighet i svenskan. Bibetydelserna (konnotationen) är att bilen är i dåligt skick och är gammal, med andra ord en ”gammal rishög”, som i Heckschers

översättning. Nyström och Wilson har lagt till en betydelsekomponent i och med att de har preciserat betydelsen av *jalopy* till *T-Ford*. De verkar därmed ha hamnat lite utanför ordets verkliga betydelse, eftersom *T-Ford* har en annan denotation och konnotation. Nyström och Wilsons översättning är friare än Heckschers på bekostnad av ekvivalensen.

Ett annat ord som har orsakat problem vid översättningen är ordet *crystallization* i uttrycket ”crystallization of our plans” (Road 5:2). Det översätts med ”koncentration i våra planer” (Drift 9:3) respektive ”våra planer förverkligade” (Väg 35:19). Ordet *crystallization* betyder ’utkristallisering’ (Norstedts) och *crystallize* definieras ’make or become definite and clear’ (Oxford). Detta torde betyda att planerna är utformade (färdigställda, färdigsmidda) snarare än att de redan har förverkligats. Här brister båda översättningarna i ekvivalens, men Heckschers alternativ ligger ändå närmre ordboksdefinitionen (denotationen) och låter dessutom bättre på svenska.

Uttrycket ”get on the ball” (Road 5:1) har också resulterat i divergerande översättningar. Nyström och Wilson översätter med ”sätta fräs” (Drift 9:1), medan Heckschers lösning är ”skärpa oss” (Väg 35:18). I Norstedts finns uttrycket ”be on the ball”, som definieras ’vara på alerten, med på noterna’. I Winthers slanglexikon finns uttrycket ”get on the ball”, med förklaringen ’vakna till, komma igång’. Den sistnämnda definitionen stämmer alltså in på både Heckschers och Nyström och Wilsons översättning.

Ibland kan det uppstå problem att bestämma vilken ordklass ett ord tillhör. Källtextens uttryck ”see the blue centerlight pop” (Road 7:35), där det handlar om fyrverkeri, översätts med ”i mitten ser man en blå smäll” (Drift 12:6) respektive ”ser man det blå ljuset explodera” (Väg 39:8). Ordet *pop* har alltså översatts med *smäll* i *På drift* och med *explodera* i *På väg*. Det är väl mest sannolikt att *pop* är ett verb, alltså att man ser ljuset explodera på himlen än att man ser en smäll. I och för sig kan man ju säga att om man hör fyrverkerierna, så ser man dem också, men detta känns mer långsökt.

Ett annat problem kan vara de typiska amerikanska orden och uttrycken. Det amerikanska ordet *fender* i fråga om bilar betyder samma sak som det brittiska *wing*, alltså ’skärm’ (Wikipedia). I originaltexten finns ordet *fender* i uttrycket ”race among the fenders” (Road 8:24), som i översättningarna blir ”sprinta mellan stänkskärmar” (Drift 12:35) och ”rusa iväg mellan kofångarna” (Väg 40:4). Båda dessa översättningar av *fender* finns faktiskt listade i Norstedts: ’kofångare’ och ’flygel’, ’stänkskärm’. Oxford är mer precis: ’the mudguard or area around the wheel well of a vehicle’. Detta verkar vara huvudbetydelsen av ”fender” när

det gäller bilar, vilket också Engelska Wikipedia bekräftar. Så *stänkskärm* är sannolikt det bästa av de två översättningsalternativen, även om ordet *stänkskärm* ger associationer till *stänkskydd* och därför kanske borde förenklas till bara *skärm*.

Ordet *theater* är ett annat ord som kan tolkas olika i amerikansk och brittisk engelska (där det ju skrivs *theatre*). Nyström och Wilson har översatt uttrycket ”after-theater rush hours” (Road 8:32) med ”teaterrusningen” (Drift 13:6). Men enligt Oxford är ’cinema’ en av huvudbetydelseerna av *theater* i amerikansk engelska. Detta har Heckscher tagit fasta på i sin översättning: ”rusning efter bion” (Väg 40:13). Och det troligaste är nog ändå att det i 1950-talets New York är rusningen efter sista biofilmen det är frågan om, snarare än rusningen efter teatrarnas stängning.

Ett översättningsproblem, som i bästa fall kan lösas av kontexten, är när betydelsen av ett engelskt ord kan delas upp i två delbetydelser i svenskan. ”My aunt” (Road 5:20) översätts med ”min faster” (Drift 9:21), respektive ”min moster” (Väg 36:6). Om inte släktskapsförhållandena preciseras i boken, verkar det svårt att avgöra vilken av de svenska översättningarna som är den korrekta. Men eftersom detta är en självbiografisk bok är det ju faktiskt möjligt att undersöka om Kerouac bodde hos sin faster eller moster. Och anledningen till att Heckscher har ändrat till *moster* i sin översättning måste vara att han har kommit fram till att *moster* är det rätta.

Ett liknande fall är när *night* (Road 4:32) översätts med *natten* (Drift 8:34) och *kvällen* (Väg 35:12). Men eftersom hela originalmeningen börjar med: ”That night we all drank beer and pulled wrists and talked till dawn” (Road 4:32), måste ju faktiskt båda översättningarna fungera. Det som skiljer är att man i Heckschers översättning satt uppe från kvällen till gryningen, medan det hos Nyström och Wilson är mer oklart när den nattliga festen började. Semantiska fenomen av denna typ betraktar Ingo som accepterade inexaktheter mellan språken (2007:124). Detta beror på att olika språk lexikaliserar världen på olika sätt.

Problem kan också uppstå när ett ord kan tolkas på olika sätt – bokstavligt eller i överförd (bildlig) betydelse. Frasen ”I took a straight picture” (Road 8:15) har Nyström och Wilson tolkat bokstavligt: ”Jag tog en bild framifrån” (Drift 12:25), alltså *straight* i betydelsen *rak*. Heckscher har valt den överförda – och mest troliga betydelsen av *straight*: ”Jag tog en helt vanlig bild” (Väg 39:26).

3. Tillägg och förklaringar i måltexten

Semantiska tillägg innebär att väsentliga nya betydelsekomponenter tillkommer i översättningar (Ingo 2007:123). Tillägg görs främst på pragmatiska grunder när det finns ett konkret behov av att förklara vissa saksammanhang mer ingående.

Speciellt i Heckschers översättning finns många tillägg och förklaringar av ord och begrepp. Sådana tillägg kan göras av olika skäl: syntaktiska (för att få bättre flyt i översättningen), semantiska (när ett ords engelska och svenska semantik inte överensstämmer), och för att förklara engelska namn och kulturella fenomen som kan vara okända för en svensk läsare. Här följer några sådana exempel på tillägg och förklaringar i de båda översättningarna. De tillagda orden och fraserna är understruken.

Oftast är det bara något ord som är tillagt för att göra texten klarare. Frasen "he should come to me for advice" (Road 5:6) har Heckscher översatt "han borde be mej om råd i stället" (Väg 35:23). Här kan man för övrigt notera att Heckscher för en gångs skull använder den talspråkliga formen *mej*, när han på övriga ställen i texten skriver *mig*. Även i följande exempel har ett ord lagts till för att göra texten mer lättläst: "we agreed to go out West sometime" (Road 6:4) har hos Heckscher blivit "vi kom överens om att resa västerut tillsammans nån gång i framtiden" (Väg 36:27). Ytterligare ett exempel där Heckschers översättning är klarare och mer utförlig än originaltexten är följande: "like a young boxer to instructions" (Road 4:19), som i översättningen blir "som en ung boxare när han lyssnar till instruktioner i ringhörnan" (Väg 34:29). Ingo kallar detta *explicitgörande* (2007:123). Nya ord har tillkommit, men egentligen ingen ny information, till skillnad från de semantiska tilläggen. Dessa tillägg hjälper till att underlätta förståelsen av texten. Man kan också säga att översättaren lägger till sådant som i källtexten står "mellan raderna".

De tillägg som verkligen känns nödvändiga är de förklaringar som finns i den översatta texten av olika benämningar. Det kan handla om geografiska namn, som när Heckscher översätter *the Passaic* (Road 9:15) med *Passaicfloden* (Väg 41:2), eller om namn på vissa institutioner. Dessa namn kanske är kända för en amerikansk publik, men knappast för en svensk. Frasen "Hassel on Riker's Island" (Road 7:19) har översatts med "Hassel på Rikers Island" (Drift 11:27) och "Hassel satt insydd på Riker's Island" (Väg 38:21). Bara Heckscher har förklarat vad *Riker's Island* är för något. Ett liknande exempel är "ending up in Bellevue" (Road 7:31), som har blivit översatt med "hamnade på dårhus"

(Drift 11:29) och ”hamnade på Bellevue” (Väg 38:28). Här är det i stället Nyström och Wilson som har förklarat vad ett visst namn betyder. De har till och med utelämnat namnet *Bellevue* och bara angett vad detta namn står för. Denna typ av förklaringar och kompletteringar av texten betraktar Ingo som en variant av pragmatiska särfall (2007:134). Kompletteringarnas syfte är att förklara fenomen, ofta kulturella, som en läsare annars hade uppfattat fel eller dunkelt. De inskjutna förklaringarna leder läsaren i rätt riktning.

En annan förklaring till semantiska tillägg är att ett visst ord helt enkelt passar bättre ihop med ett annat, ibland till och med bättre än den ”korrekta” översättningen. Ett sådant exempel är Heckschers översättning av frasen ”the miserably weary split-up” (Road 3:3), nämligen ”den utdraget slitsamma skilsmässan” (Väg 33:4). Ordet *utdraget* är förståingen översättning av *miserably*, men på svenska passar orden *slitsam* och *utdragen* bättre ihop med *skilsmässa* än *slitsam* och *eländig* (eller *usel*, *bedrövlig*, *miserabel* osv.). Heckscher anser antagligen att *en utdraget slitsam skilsmässa* låter bättre på svenska än *en eländigt slitsam skilsmässa*. Nyström och Wilson har valt en sådan mer bokstavstrogen variant: ”den eländigt tröttsamma skilsmässan” (Drift 7:4).

Ibland är det oklart varför Heckscher lägger till element i översättningen. Exempelvis står det på ett ställe i källtexten: ”it is absolutely necessary now to postpone all those leftover things concerning our personal lovethings” (Road 4:8). Heckscher översätter detta med: ”det är absolut nödvändigt att vi skjuter upp allt snack om personliga grejer vi älskar och har lämnat bakom oss och kanske saknar ibland” (Väg 34:16). Här är alltså både ordet *snack* och frasen *och kanske saknar ibland* av någon anledning tillagda i den svenska översättningen.

I flera av de föregående exemplen har Heckscher varit mycket friare i sin översättning än Nyström och Wilson. Men trots detta har inte ekvivalensen i hans översättning blivit sämre, eftersom de semantiska tilläggen har gjort att förståelsen av måltexten – och därmed också källtexten – blivit bättre.

4. Utelämningar i måltexten

Ord i källtexter utelämnas ibland i översättningar och detta kan göras av olika anledningar. Det kan röra sig om onödiga upprepningar eller att orden semantiskt eller syntaktiskt inte passar in i den svenska översättningen. I undantagsfall kan man misstänka att en översättare har varit osäker på ett ords betydelse och därför tagit det säkra före det osäkra och helt enkelt utelämnat ordet. Ett exempel på det senare verkar ordet *arc* (Road 8:30) vara. Det förekommer i avsnittet om Deans manövrar med bilarna på bilparkeringen där han jobbar. Ordet *arc*, som är ett verb i sin kontext, definieras som 'move with a curving trajectory' (Oxford). Heckscher översätter helt riktigt med "svänga runt" (Väg 40:12), medan Nyström och Wilson helt ignorerar detta ord.

Ingo påpekar att semantiska utelämningar, där betydelsekomponenter i källtexten inte återges, alltid innebär en informationsförlust (2007:124). Därför bör utelämningar göras på väl övervägda pragmatiska grunder. Ingo menar att utelämningar alltför ofta sker av slarv, förbiseende och lättja.

Utelämning för att undvika upprepning är något som har tillämpats i översättningen av frasen "Dean was out of reform school" (Road 3:18). Här översätter Nyström och Wilson med endast "Dean hade kommit ut" (Drift 7:21). Att Dean var en *kåkfarare* (*jailkid*), nämns nämligen i meningen innan. Heckscher däremot, översätter allt: "Dean hade muckat från ungdomsvårdsskolan" (Väg 11:21). Fördelen med en utelämning av denna typ är att meningen blir kortare och enklare. Å andra sidan finns risken att läsaren tappar bort en syftning så att texten tvärtom blir mer oklar.

Ett sådant exempel där det kan uppstå syftningsproblem för en läsare är följande fras. Originaltextens "I went to the cold-water flat with the boys" (Road 4:12) översätter Nyström och Wilson med: "Jag gick med killarna opp" (Drift 8:12). Denna mening fortsätter "och Dean kom och öppnade i korta kalsingar". Först där förstår man alltså att Dean befinner sig i en lägenhet som måste vara hans egen. I stycket innan denna mening nämns överhuvudtaget inte Deans lägenhet, så den inledande frasen i Nyström och Wilsons översättning kommer lite abrupt. Men Heckscher, å andra sidan, väljer att översätta hela meningen: "Killarna och jag begav oss till den där primitiva kvarten, och Dean kom och öppnade dörren klädd i bara kalsingar" (Väg 34:22). Bortsett från annat ordval i Heckschers översättning, blir ändå syftningen klarare när översättningen av *cold-water flat* faktiskt finns med.

I nästa exempel är det återigen Nyström och Wilson som utelämnat ett ord. I originaltexten står det: "hung up on like literary inhibitions and grammatical fears" (Road 6:29). Nyström och Wilson översätter detta med: "haka opp sej på det litterära och vara rädd för grammatiken" (Drift 10:35) och Heckscher översätter med "fastna i litterära hämningar och räddhågad grammatik" (Väg 37:23). Först ska sägas att båda översättningarna utelämnar ordet *like* (*sådant som*), som kanske känns lite onödigt. Nyström och Wilson har dessutom utelämnat ordet *inhibitions*. *Literary inhibitions* översätts nämligen med *det litterära*, medan Heckscher översätter rakt av med *litterära hämningar*. Nyström och Wilson har antagligen försökt att göra översättningen enklare och mer lättläst, fast samtidigt tappas en semantisk komponent bort, nämligen att det handlar om hämningar.

Ofta spelar ett utelämnat ord vid översättningen inte så stor roll, men ibland kan ett ord som hoppats över helt ändra betydelsen i en fras. I detta exempel har frasen "the thing to do was to have Marylou make breakfast and sweep the floor" (Road 4:35) översatts med "det bästa var att Marylou fixade frukost och sopade" (Drift 8:38). Nyström och Wilson har alltså missat att översätta *to have*, alltså *att få* Marylou att fixa frukost och sopa. I Nyström och Wilsons version verkar det som om hon frivilligt skulle göra detta. Heckscher har översatt korrekt med "det rätta att göra nu var att få Marylou att laga frukost och sopa golvet" (Väg 35:16).

I dessa exempel är det Nyström och Wilson som översatt mest fritt, men eftersom de utelämnat vissa semantiska komponenter har ekvivalensen blivit sämre än hos Heckscher.

5. Jämförelse av tillägg och utelämnningar

Ett sätt att jämföra hur fri en översättning är att jämföra vad som har lagts till eller tagits bort i översättningen. Här handlar det om nya semantiska komponenter som tillkommit eller semantiska komponenter som försvunnit i måltexten. Först något om min definition av "tillägg". Nya ord i måltexten som inte tillför något nytt har jag inte betraktat som tillägg. Exempelvis har frasen "see the country" (Road 3:6) översatts med "se mej om i landet" (Drift 7:7) och "se nåt av landet" (Väg 33:7). Dessa fraser är ju naturliga översättningar av källtextens "see the country", och någon ny semantisk komponent har inte tillförts trots att fraserne innehåller fler ord. Däremot är översättningen av "stick to it with the energy" (Road 5:25), nämligen "jobba och jobba och jobba, envetet"

(Väg 36:11), så fri att den får betraktas som ett tillägg. Ingo menar att nya betydelsekomponenter utöver dem som finns i källtexten måste ha tillkommit för att man ska tala om ett semantiskt tillägg (2007:123). I det nämnda exemplet är det uttrycket *jobba envetet* som är de nya semantiska komponenterna jämfört med källtexten.

Som tidigare nämnts görs tillägg av semantiska eller syntaktiska skäl. Målet är att språket i måltexten ska kännas naturligt, att läsaren ska förstå syftningar i texten, och att olika kulturella begrepp ska göras begripliga. Man kan alltså misstänka att en riktigt fri översättning med många tillägg och förklaringar också har ett språk som flyter på bättre än en översättning med få tillägg i måltexten.

Utelämningar kan också göras för att få ett enklare språk i måltexten, men även för att undvika svåröversatta ord och istället välja någon allmän fras för att undvika att hamna fel i översättningen. Utelämningar av ord och fraser i måltexten innebär att semantiska komponenter har gått förlorade och kan därför också ses som en måttstock på graden av frihet i en översättning.

Tabell 1 visar skillnaden i semantiska tillägg och utelämningar mellan de två översättningarna av det första kapitlet (sidorna 3-10) i *On the road*.

Tabell 1

<i>On the road</i>	<i>På drift</i>		<i>På väg</i>	
	Tillägg	Utelämningar	Tillägg	Utelämningar
3	–	1	3	1
4	1	5	9	2
5	–	2	3	1
6	1	4	2	–
7	1	1	3	1
8	–	2	2	–
9	–	1	1	2
10	–	1	1	–
Summa	3	17	24	7

Resultatet visar på en avsevärd skillnad mellan de båda översättningarna. *På väg* har hela 24 tillägg (3 per källtextside), medan *På drift* endast har 3. Å andra sidan har *På drift* 17 utelämningar, mer än dubbelt så många som *På väg* (7 stycken).

En del tillägg behövs för att förklara vissa saker i måltexten och för att översättningen ska bli riktigt tydlig. Andra tillägg kan kännas onödiga, men de fyller ändå i de flesta fall en funktion, eftersom måltexten då blir mer lättläst. Jag kallar dessa två typer av tillägg för *berättigade* och *oberättigade tillägg*. Tabell 2 visar hur de fördelar sig i de två översättningarna.

Tabell 2

<i>On the road</i>	Tillägg i <i>På drift</i>		Tillägg i <i>På väg</i>	
	Berättigade	Oberättigade	Berättigade	Oberättigade
3	–	–	2	1
4	–	1	–	9
5	–	–	–	3
6	–	1	–	2
7	1	–	1	2
8	–	–	–	2
9	–	–	1	–
10	–	–	–	1
Summa	1	2	4	20

Av tabellen framgår att Heckscher i *På väg* använder sig av en mängd tillägg, där de flesta kan betraktas som oberättigade. Trots att dessa tillägg egentligen inte behövs, hjälper de ändå till att göra texten klarare och ge den mer flyt. *På drift* däremot, innehåller som tidigare nämnts väldigt få tillägg.

Utelämningar är ju också ett mått på hur fri en översättning är, men här kan det vara intressant att titta på varför en utelämning har gjorts. Har den gjorts för att ett ord har betraktats som onödigt (upprepning eller övertydlighet) och därför inte behövts? Eller finns det någon annan anledning till utelämningen, till exempel en strävan efter ett enklare språk eller att något har ansetts för komplicerat att översätta? I det första fallet är utelämningen oftast logisk och förstäelig, men i det senare fallet är det mer oklart varför översättaren har valt att utelämna. Jag kallar även dessa två typer av utelämning för *berättigade* och *oberättigade*. I tabell 3 görs en jämförelse av de 17 utelämningarna i *På drift* och de 7 utelämningarna i *På väg* med avseende på detta.

Tabell 3

<i>On the road</i>	Utelämningar i <i>På drift</i>		Utelämningar i <i>På väg</i>	
	Berättigade	Oberättigade	Berättigade	Oberättigade
3	1	–	1	–
4	1	4	2	–
5	–	2	–	1
6	1	3	–	–
7	–	1	–	1
8	–	2	–	–
9	–	1	–	2
10	–	1	–	–
Summa	3	14	3	4

Här visar resultatet på en övervikt för de oberättigade utelämningarna i *På drift* (14 stycken mot 3 berättigade). I *På väg* däremot, är de fåtaliga utelämningarna jämnt fördelade på berättigade och oberättigade (3 respektive 4). Heckscher har alltså behållit de flesta semantiska komponenterna i sin översättning, samtidigt som han, som framgick tidigare, lagt till och förtydligat källtexten mycket mer än vad Nyström och Wilson har gjort i *På drift*. Trots att Heckscher alltså har översatt mycket fritt (många tillägg) är han ändå väldigt texttrogen vad det gäller utelämningarna. Eller rättare sagt i fråga om hans brist på utelämningar. Här visar han upp en mycket högre grad av ekvivalens – överensstämmelse mellan källtext och målttext – än Nyström och Wilson. De sistnämnda har också översatt fritt, men på ett helt annat sätt än Heckscher. Alla utelämningar som Nyström och Wilson gjort bidrar till att ekvivalensen blir sämre än hos Heckscher.

Ekvivalens är ett begrepp som Nida delar in i *formell* och *dynamisk ekvivalens* (1964:159). Den formella ekvivalensen fokuserar på själva budskapet, både dess form och innehåll, medan den dynamiska ekvivalensen handlar om relationen mellan budskapet och mottagaren. Vid formell ekvivalens är översättningen en reproduktion av originalet. Vid dynamisk ekvivalens ska förhållandet mellan mottagaren och källtexten vara likadant som förhållandet mellan mottagaren och målttexten.

Att Heckscher i sin översättning har så få utelämningar tyder på en god formell ekvivalens. Formen och innehållet i budskapet är i hög grad oförändrat. Och alla hans tillägg i målttexten bidrar till att den dynamiska ekvivalensen blir bättre. Å andra sidan kan man säga att Nyström och Wilsons översättning är formellt ekvivalent, eftersom den har så få

tillägg. Men denna brist på förklarande tillägg gör att den dynamiska ekvivalensen, alltså hur mottagaren uppfattar budskapet, blir mycket sämre. En mottagare av den översatta texten ska ju uppfatta budskapet lika bra som en mottagare av originaltexten.

Koller räknar med fem ekvivalenstyper: *denotativ*, *konnotativ*, *text-normativ*, *pragmatisk* och *formell ekvivalens* (1989:100). Denotativ ekvivalens behandlar grundbetydelser och konnotativ bibetydelser. Text-normativ ekvivalens har att göra med stilistik, medan pragmatisk ekvivalens handlar om kommunikation. Formell ekvivalens slutligen, omfattar stilistiska särdrag. Den pragmatiska ekvivalensen kan sägas motsvara Nidas dynamiska ekvivalens. Nidas formella ekvivalens inkluderar de fyra övriga ekvivalenstyperna hos Koller. Som nyss nämnts ingår både budskapets form och innehåll i Nidas formella ekvivalens. En jämförelse med Koller visar att budskapets form inbegrips i Kollers textnormativa och formella ekvivalens, medan innehållet delas upp i denotativ och konnotativ ekvivalens.

För att använda Kollers terminologi visar Heckschers översättning upp en god dynamisk ekvivalens (många tillägg som gör det lättare för mottagaren att förstå). Samtidigt är ekvivalensen denotativ (få utelämnningar) och konnotativ (tilläggen täcker in bibetydelser och associationer). Nyströms och Wilsons översättning, som ofta följer originalets satsstruktur, är mest ekvivalent på det formella planet. Å andra sidan bidrar alla utelämnningar till att göra översättningen mindre denotativt och konnotativt ekvivalent.

6. Översättning av engelska namn och uttryck

Ett problem är om geografiska namn ska översättas eller inte. Här skiljer sig de båda översättningarna åt på vissa ställen. Den geografiska bestämningen "East Harlem, Spanish Harlem" (Road 3:22) blir hos Nyström och Wilson "East Harlem, Spanska Harlem" (Drift 7:25) och hos Heckscher "East Harlem, alltså spanska Harlem" (Väg 34:5). Här är således *Spanish Harlem* översatt i båda måltexterna, trots att det är ett egennamn. Och frågan är om *Spanska Harlem* överhuvudtaget är känt som ett begrepp på svenska. Heckscher översätter i och för sig inte detta geografiska namn som ett egennamn, utan använder adjektivet *spanska* och det förklarande ordet *alltså* för att visa på att East Harlem är det spanska Harlem. Detta till skillnad från andra etniska minoriteter som också bor i Harlem (puertoricaner, afroamerikaner osv.). Men egentligen är ju *East Harlem* och *Spanish Harlem* benämningar för samma geogra-

fiska del av Manhattan (Wikipedia), och därför borde det bästa vara att lämna dessa namn översatta. En jämförelse på svenska Google talar också sitt tydliga språk: 80200 träffar för *Spanish Harlem* mot endast 111 för *Spanska Harlem*.

Mer tveksamt är om namnen på Manhattans gator och avenyer ska förbli översatta. ”At 50th Street” (Road 3:25) översätts med ”vid Femtionde gatan” (Drift 7:28) respektive inte alls hos Heckscher: ”på 50th Street” (Väg 34:7). Heckscher väljer alltså att inte översätta gatunamnen på Manhattan. Ändå verkar svenska benämningar som *Femtionde gatan* och *Femte avenyn* vara etablerade. En Google-sökning på dessa två gatunamn på svenska sidor får avgöra vilken variant som är vanligast – den engelska eller den svenska. Namnet *Femtionde gatan* ger endast 6 träffar på Google mot 2320 för *50th street*. Samma förhållande råder mellan *Femte avenyn* och *Fifth Avenue*, fast här är inte skillnaden lika stor: *5th Avenue* ger 14400 träffar och *Femte Avenyn* 2320. De svenska varianterna har alltså en viss användning, men eftersom de engelska benämningarna dominerar klart är kanske dessa att föredra i en översättning. Samtidigt är det viktigt att notera på vilken sorts sidor man påträffar de engelska respektive svenska varianterna av dessa gatunamn. Det verkar som om de engelska varianterna ofta förekommer i turistbroschyrer, reseskildringar och liknande. I denna typ av texter, med en stor mängd engelska egennamn, passar de engelska varianterna av gatunamnen bra in i kontexten. I en skönlitterär översättning till svenska kanske ändå de svenska varianterna är att föredra.

Översättning av egennamn betraktar Ingo som en variant av pragmatiska särfall (2007:137). Han anser att en egen namnvariant ska användas om en sådan finns i målspråket. Om det inte finns egna namnvarianter ska källspråkets namnformer användas. I de ovannämnda exemplen bör enligt detta resonemang *Spanish Harlem* föredras framför *Spanska Harlem*, eftersom en svensk variant av detta namn knappast finns. Samtidigt bör den svenska namnvarianten *Femte avenyn* användas i stället för *Fifth Avenue*.

Newmark (1982:70) är av samma uppfattning, när han fastslår att ett namn som inte har en accepterad översättning (som i exemplet *Spanish Harlem* ovan), inte heller ska översättas. I stället ska man hålla fast vid originalnamnet.

Ett annat problem är hur man gör med den engelska genitivpostrofen om denna ingår i ett egennamn, till exempel namnet på en restaurang eller ett kafé. Normalt försvinner ju denna apostrof i en svensk översättning, men samtidigt bör ju det engelska egennamnet inte ändras. I källtexten finns ett kafé som kallas *Hector's* eller *Hector's cafeteria* (Road

4:1,2). I de två översättningarna finns varianterna *Hectors* och *Hectors cafeteria* (Drift 7:30) respektive *Hector's* och *Hector's Cafeteria* (Väg 34:9). Heckscher har alltså valt att behålla genitivapostrofen, sannolikt därför att han vill behålla egennamnets form. Kaféet heter ju faktiskt *Hector's*. Lite förvirrande är det ändå att detta kafé i originaltexten kallas *Hector's cafeteria*, med gement *c*. Frågan är om man ska tolka detta som att hela namnet är *Hector's cafeteria* eller om det bara är hans kafé. Heckscher tolkar det som ett helt namn och har därför också ändrat det gemena *c* till ett versalt. Antagligen är detta en rimlig tolkning. Nyström och Wilson, å andra sidan, har översatt den engelska genitiven till en svensk. Problemet med detta är kanske att formerna *Hectors* och *Hectors cafeteria* ser lite väl svenska ut.

7. Talspråk och slang

Källtexten innehåller en mängd amerikanska slanguttryck, varav en del bara var vanliga på 1950–1960-talet. I den gamla översättningen, *På drift*, från 1959 har slanguttrycken ofta översatts med tidstypiska svenska motsvarigheter som idag känns helt förlegade. Ett exempel på det är uttrycket ”sharp chick” (Road 3:24), som i den gamla översättningen blir ”helvass donna” (Drift 7:27). Heckschers översättning lyder ”hipp brud” (Väg 34:6). Uttrycket *helvass donna* i Nyström och Wilsons gamla översättning skulle nog många inte ens förstå idag. I Norstedts slangordbok förklaras *vass* med ’snygg’, och *donna* med ’flicka’, ’snygg kvinna’. Ordet *sharp* i originaltexten kan bland annat betyda både ’modern’ och ’skarp’, ’tjusig’ enligt Heckschers slangordbok. I Heckschers nya översättning översätter han *sharp* med *hipp*, som förstås kommer från engelskans *hip*. Detta ord förklarar Norstedts med ’inne’, ’modern’ och beskriver det som ”något ålderdomlig slang”. Även i svenskan känns *hipp* lite gammalt, även om ordet fortfarande används. Men för att ge tidsprägel åt en översättning av en text som utspelar sig på 1950-talet är nog *hipp* ett ganska bra val. Om handlingen hade varit förlagd till nutid, hade kanske översättningen *schysst tjej* passat bättre. Men Heckscher använder sig ändå av dagens talspråk i sin översättning. Exempelvis översätter han ordet *great* (Road 6:25) med *kanonbra* (Väg 37:18).

Ordet *hip* förekommer faktiskt i originaltexten i uttrycket ”hip sneer” (Road 9:27) som översatts med ”föraktfulla sätt att röra sig” (Drift 14:2) av Nyström och Wilson, medan Heckscher översätter rakt av med ”hippa hånflin” (Väg 41:15). I det förra fallet verkar det ha skett en sammanblandning med *hip* i betydelsen *höft*. Den denotativa betydelsen har

således missuppfattats, eller den propositionella betydelsen (*propositional meaning*), som Baker kallar den (1992:13). Enligt henne är det denna betydelse som ifrågasätts när en översättning anses ”felaktig” (*inaccurate*). Hursomhelst finns ingen ekvivalens i Nyström och Wilsons översättning.

On the road innehåller många slanguttryck för narkotika. Här verkar Heckscher översätta mer talspråkligt och explicit än Nyström och Wilson. Uttrycket ”benny addict” (Road 5:26) översätter Nyström och Wilson med den allmänna beskrivningen ”knarkare” (Drift 9:27), medan Heckscher väljer uttrycket ”amfetamintorsk” (Väg 36:12). Enligt Heckschers och Winthers slanglexikon betyder *benny* ’amfetamintablett’ och bör vara en förkortning av *benzedrine*, det vill säga amfetamin. Ordet *benzedrine* förekommer i originaltexten i uttrycket ”benzedrine hallucinations” (Road 7:20). Detta översätts med ”benzedrinhallucinationer” (Drift 11:28) av Nyström och Wilson. Heckscher översätter mer talspråkligt: ”hallucinerade på uppåttjack” (Väg 38:22).

I de båda måltexterna är ordet *dig* översatt på olika sätt. I källtexten finns frasen ”digging everything in the early way they had” (Road 7:26). Detta översätts med ”diggade allting på det där sättet dom hade i början” (Drift 11:35) och ”slukade allt omkring sig med den vilda aptit de hade i början” (Väg 38:30). I Norstedts översätts *dig* med ’digga, gilla’, ’haja, fatta’ och ’kolla in’. Två av dessa definitioner finns nämnda i Winthers slanglexikon, nämligen ’tycka om’ och ’fatta fullkomligt’. Heckscher verkar ha täckt in de olika betydelseerna ganska bra, när han skriver att de ”slukade allt med vild aptit”. Det svenska ordet *digga* har delvis en annan semantik än *dig*. I Norstedts slangordbok är nämligen inte betydelseerna ’fatta’ och ’kolla’ in nämnda. Exempelvis går inte uttrycket *can you dig it?* (*fattar du?*, *hajar du?*) att översätta till svenska med *digger du?*. Därför är det nog inte helt korrekt att översätta *dig* med *digga*.

Ett annat slangord som översatts olika är *queer*. I sin grundbetydelse står det för något som är konstigt, medan ordet också kan betyda *homosexuell*. Norstedts betraktar *queer* som slang och Oxford som ”informal” (vardagligt). Ordet finns i originaltexten i uttrycket ”queer saint” (Road 7:23). Detta har Nyström och Wilson översatt med ’kufiskt helgon’ (Drift 11:31) och Heckscher med ’böghelgon’ (Väg 38:25). Med tanke på slangspråket i *On the road* och på de människor Kerouac beskriver är det högst troligt att det är Heckschers översättning som är den rätta. Eftersom denna översättning speglar den rätta betydelsen är den denotativt ekvivalent, för att använda Kollers vokabulär (1989:100). Den är också konnotativt ekvivalent, eftersom uttrycket *böghelgon* troligen är den

översättning som bäst motsvarar associationerna hos originaluttrycket *queer saint*.

Det svåraste av allt är kanske att översätta ord och begrepp som inte har någon motsvarighet i svenskan. Ett sådant ord är *fling* (Road 8:20). Detta ord definieras: 'short period of enjoyment or wild behaviour' i Oxford och 'period ägnad åt nöjen och njutningar (innan man måste stadga sig el. ägna sig åt allvarligare saker)' i Heckschers slanglexikon. I originaltexten står det: "he'd finished his first fling in New York" (Road 8:20). Detta motsvaras av "han hade avslutat sin första sväng i New York" (Drift 12:31) och "han var klar med sin första New Yorksemester" (Väg 39:31). Nyström och Wilsons översättning av *fling* med *sväng* är högst allmän, medan Heckschers förslag *semester* ligger närmre ordboksdefinitionerna. Heckscher har valt att inte försöka få med den fullständiga betydelsen av ordet, som ju finns i hans eget slanglexikon, antagligen för att detta hade blivit för otympligt.

Rent generellt kan man konstatera att svenskan i den gamla översättningen från 1959 är betydligt mer talspråklig än i den nya. När Nyström och Wilson exempelvis skriver *mej, dej, dom* och *varann*, skriver Heckscher *mig, dig, de* och *varandra*. Däremot har han inte varit konsekvent, vilket framgår av andra exempel. Hursomhelst verkar det finnas en tendens numera att undvika de talspråkliga formerna av personliga pronomen i skrift, till och med i en översättning av en bok som innehåller så mycket talspråk som fallet är här.

8. Svordomar och explicit språk

On the road innehåller ett visst mått av grovt språkbruk och svordomar. Här kan det vara intressant att studera hur detta språk har hanterats i de båda översättningarna med tanke på stilnivå och konnotationer. Och har ordens värdeladdning skruvats upp eller tonats ned i översättningarna?

Uttrycket "the whore!" (Road 5:18) översätter Nyström och Wilson med "den horan!" (Drift 9:20), medan Heckscher har valt att översätta med "det ludret!" (Väg 36:5). Enligt Norstedts slangordbok har orden *hora* och *luder* samma bibetydelser. De betydelser som passar in här är 'lösaktig kvinna' och 'skällsord till kvinnor'. Någon skillnad i konnotativ ekvivalens mellan de två översättningarna verkar alltså inte finnas.

Samma sak verkar gälla för översättningen av svordomen *hell* (Road 5:23), som Nyström och Wilson översatt med *för fan* (Drift 9:24) och Heckscher med *för helvete* (Väg 36: 9). Mer intressant är hur hela uttrycket "Hell, man" (Road 5:23) har översatts. Nyström och Wilson har

valt uttrycket ”För fan, gosse lilla” (Drift 9:24) och Heckscher ”För helvete, man” (Väg 36:9). Det engelska ordet *man* beskrivs i Norstedts som vardagligt tilltal i synnerhet i amerikansk engelska, och definieras ’hör-ru, grabben, polarn’. Nyström och Wilsons förslag *gosse lilla* ligger alltså ganska långt från Norstedts översättningar. Däremot beskriver Norstedts slangordbok Heckschers variant *man* som ett tilltalsord även i svenskan.

Ibland kan vissa explicita ord och uttryck mildras vid översättningen eller till och med ersättas av något annat. Ett exempel på detta är Nyström och Wilsons översättning av *sex-parties* (Road 7:25) med *hängelskivor* (Drift 11:33). Hela fraserna lyder: ”his innumerable girls and sex-parties and pornographic pictures” (Road 7:25), respektive ”sina oräkneliga flickor och hängelskivor och pornografiska bilder” (Drift 11:23). Anledningen till att Nyström och Wilson har ersatt ordet *sex-parties* med ett ord med svagare värdeladdning – *hängelskivor* – skulle kunna ha att göra med den tidens (1959) rådande moral. Översättarna har i så fall valt ett mindre kontroversiellt ord för att undvika konnotationerna hos ordet *sex*. Heckscher däremot, har översatt ordet rakt av: ”sina otaliga tjejer och sexpartyn och porrfilmer” (Väg 38:28). Sedan kan man fråga sig om det verkligen är filmer det rör sig om, och inte bilder.

Men ett annat exempel visar att Nyström och Wilson inte alls försöker undvika ordet *sex*, utan tvärtom lägger till detta ord samtidigt som de förstärker originaltextens värdeladdning. De översätter nämligen *love-problems* (Road 4:15) med *sexproblem* (Drift 8:15). En förklaring kan vara källtextens fortsättning efter ordet *loveproblems*: ”for to him sex was the only holy and important thing in life” (Road 4:15). Här förklaras alltså vad kärleksproblemen egentligen handlar om, och det är detta som Nyström och Wilson föregriper i sin översättning. Heckscher har översatt med *kärleksangelägenheter* (Väg 34:25).

Nyström och Wilson har också i ett annat exempel lagt till en svordom i sin översättning som inte finns i originaltexten. De har nämligen översatt frasen ”he had to sweat and curse to make a living and so on” (Road 4:17) med ”han fick slita som fan för att få ihop till mat och sånt” (Drift 8:16). I källtexten står det alltså att han (Dean) fick *slita* (eller *svettas*) och *svära*, medan Nyström och Wilson använder en explicit svordom: ”han fick slita som fan”. Här har Heckscher översatt ordagrant: ”han fick svettas och slita och svära för att försörja sig och så” (Väg 34:28).

På ett annat ställe har Nyström och Wilson lagt till en lite mildare svordom, eller i varje fall ett kraftuttryck. Frasen ”down deep vindicti-

ve” (Road 5:9) har de översatt med ”helsikes hämndgirig” (Drift 9:9). Heckschers variant är mer texttrogen: ”djupt hämndlysten” (Väg 35:26).

När Nyström och Wilson förstärker eller mildrar värdeladdningen i ord eller uttryck förändras också stilnivån. Att lägga till en svordom i översättningen innebär förstås en lägre stilnivå. Och att översätta *love-problems* med *sexproblem* ger helt andra konnotationer åt det översatta ordet och förändrar också hela frasens stilnivå.

Av exemplen framgår att Nyström och Wilson varit friare än Heckscher vid översättning av svordomar och explicit språk. Men till skillnad från de friheter Heckscher tagit sig vid hans lexikala semantiska tillägg, har denna variant av fri översättning inte varit till sin fördel, eftersom stilnivån radikalt har förändrats.

9. Metaforer och bildspråk

Översättning av metaforer och liknelser kan innebära en utmaning, speciellt om bildspråket i källtexten känns ”osvenskt”. I de följande exemplen på metaforer har översättarna valt lite olika lösningar. Metaforena är understrukna.

Denna metafor, som egentligen är en metonym, har översatts aningen olika: ”when spring really bloomed” (Road 9:4). Nyström och Wilson översätter med ”när våren stod i blom på allvar” (Drift 13:16) och Heckscher lite annorlunda: ”när våren slagit ut på allvar” (Väg 40:22). Nyström och Wilsons översättning är mer direkt (*bloomed – blom*), men annars skiljer den sig inte mycket från Heckschers och hans val av metonym.

Översättningen av en metafor kan ibland vara mer målande och beskrivande än källtextens metafor. ”Her smoky blue country eyes fixed in a wide stare” (Road 4:27) översätts med ”de rökblå ögonen uppspärade som en oskuld från landet” (Drift: 8:28) respektive ”sin rökblå blick av lantliga vidder storögt betraktande omgivningen”(Väg 35:7). Nyström och Wilson har översatt metaforen *country eyes* med en liknelse: ”ögon (...) som en oskuld från landet”, medan Heckscher har översatt denna metafor till ”blick av lantliga vidder”. Heckscher nöjer sig således bara med att beskriva själva blicken – flickans lantliga ögon. Nyström och Wilson däremot, går ett steg längre och beskriver flickans karaktär med utgångspunkt från ögonen – som en oskuld från landet. Det kan ju vara så att det är detta som avses i originaltextens metafor, *country eyes*, men det kanske man inte ska utgå ifrån.

I följande exempel återges metaforen i källtexten bara i en av översättningarna. Metaforen ”a sea of golden tresses” (Road 4:25) översätter Heckscher rakt av med en liknande svensk metafor: ”ett hav av gyllenblonda lockar” (Väg 35:5). Nyström och Wilson däremot, ignorerar metaforen i sin översättning: ”en väldig mängd svallande gyllenbruna lockar” (Drift 8:26).

Ibland kan metaforerna dyka upp endast i måltexten. Ett exempel på det är ordet *torriently* i frasen ”he described so torriently” (Road 6:32), som Heckscher översätter med ett metaforiskt uttryck: ”han beskrev i en så häftig stormflod av ord” (Väg 37:27). Ordet *torriential* definieras bland annat som ’forsande, brusande’, ’flödande’ och ’häftig’ (Norstedts). Således bygger flera av ordboksdefinitionerna på metaforer (*fors*, *brus* och *flöde*). Heckschers metafor verkar därför passa bra in i kontexten. Nyström och Wilson har valt att bara översätta ordet utan någon metafor: ”han beskrev så hejdlöst” (Drift 10:38). Heckschers val att översätta *torriently* med hjälp av en metafor har gjort språket i måltexten mer levande, till och med mer levande än källtextens original.

Ett annat exempel på Heckschers bildspråk är översättningen av ”I typed rapidly away” (Road 6:7), som hos Heckscher blir ”jag satt och knackade maskin i hundra” (Väg 36:31). Han målar alltså upp en bild av skrivmaskinen som ett snabbt fordon. Nyström och Wilson följer originalet mer troget: ”i full fart på skrivmaskinen” (Drift 10:9).

Det verkar alltså som om Heckscher varit mer förtjust i metaforer än Nyström och Wilson, eftersom han till och med lagt till metaforer i sin översättning. Detta kan vara en bra metod för att återskapa intrycket av Kerouacs målande och livsbejakande språk. Med hjälp av metaforerna i översättningen kan således Heckscher få en högre grad av dynamisk ekvivalens.

10. Ändrad syntax i måltexten

Från källtext till måltext förändras ofta syntaxen. Det kan röra sig om sådant som en förändrad ordföljd eller om en uppdelning av en lång mening i källtexten till två meningar i måltexten. Syftet med sådana förändringar är att åstadkomma en mer svensk ordföljd eller en klarare och mer överskådlig text.

Huvudanledningen till att syntaxen har ändrats i översättningarna är engelskans annorlunda ordföljd. Detta framgår redan av den första meningen i boken, som inleds på detta sätt: ”I first met Dean” (Road 3:1). Denna fras blir i de två översättningarna: ”Jag mötte Dean för första

gången” (Drift 7:1) och ”Första gången jag träffade Dean” (Väg 11:1). Här går det inte att översätta ordagrant. Heckscher har valt att framhäva samma ord som i originalet – *first* (*första gången*) – och på liknande sätt placera det tidigt i satsen. I källtexten står det ju faktiskt ”I first met Dean”, och inte ”I met Dean for the first time”, vilket snarare motsvarar Nyström och Wilsons översättning.

Om man analyserar denna korta fras utifrån teorin om *tema* och *rema*, där tema är det man talar om (känd information) och rema är det man talar om (ny information), märker man att de båda översättningarna skiljer sig åt. I källtexten måste *I* – jagpersonen, som kan vara verklig eller fiktiv – vara tema i satsen. Läsarna är ju medvetna om att de läser en självbiografisk roman, där jagpersonen är identisk med författaren. Rema – det som berättas – är att jagpersonen träffar Dean. Ordet *first* är i källtexten en bestämning till temat *I* – *I first* – precis som i Heckschers översättning: ”första gången jag”. Nyström och Wilson däremot, har placerat *första gången* i remat – det nya som berättas: ”mötte Dean för första gången”. Man kan identifiera remat med en *wh*-fråga (*who*, *what*, *which* eller *why*), och det är kontexten som bestämmer vilken fråga som passar bäst (Baker 1992:163). I det engelska exemplet blir *what*-frågan: ”what did I first do?”. Och svaret (remat) blir: ”met Dean”. En *who*-fråga skulle bli: ”Who did I first meet?”, med det korta remat ”Dean”. Eftersom detta är första meningen i boken, utan någon föregående kontext, är en *what*-fråga den mest sannolika. I de svenska exemplen blir samma fråga: ”Vad gjorde jag?”, med svaret (remat): ”Mötte Dean för första gången” (*På drift*), respektive: ”Vad gjorde jag för första gången?”, där svaret blir: ”Träffade Dean” (*På väg*). Denna jämförelse visar alltså att de svenska översättningarna har olika tema och rema.

I de flesta fall verkar det vara i Heckschers översättning som syntaxen har ändrats mest. En ändrad ordföljd innebär ofta att subjekt och objekt byter plats. Ett sådant exempel är detta, där källtexten lyder: ”I was tremendously interested in the letters” (Road 3:12). Denna fras översätter Heckscher till: ”De där breven väckte i hög grad mitt intresse” (Väg 33:13). I originaltexten är alltså *I* subjekt, medan *de där breven* är subjekt i Heckschers översättning. Dessa brev nämns i meningen innan. Genom att Heckscher tidigt framhäver breven i den översatta meningen uppstår en naturlig koppling till dessa brev i den föregående meningen. Nyström och Wilson behåller källtextens ordföljd i sin översättning.

En sådan ändring i den grammatiska strukturen som i Heckschers översättning ovan är en form av *översättningsändring* (translation shift) som Catford kallar *strukturändring* (structure shift) (1989:74). Strukturändringar är exempel på *kategoriändringar* (category shifts), som till-

sammans med *nivåändringar* (level shifts) utgör Catfords två typer av översättningsändringar. Kategoriändringar är enligt honom avsteg från formell överensstämmelse vid översättning.

Ett stildrag hos Kerouac är långa meningar som består av ett antal korta satser. Detta är troligen en metod för att imitera Dean Moriartys maniska sätt. En sådan mening som börjar ”The most fantastic parking-lot attendant in the world” (Road 8:21) utgör 13 rader och består av 151 ord! Denna mening har Nyström och Wilson valt att dela upp i två meningar, även om den första är kort: ”Världens mest fantastiska parkeringsvakt” (Drift 12:32). Heckscher har behållit meningens syntax oförändrad, men har ändå lagt till ett förklarande subjekt – ett personligt pronomen – i den första satsen: ”Världens mest fantastiske parkeringsbiträde är han” (Väg 40:1). Genom att sätta pronomenet *han* sist i den första satsen får Heckscher en naturlig koppling till resten av meningen, som handlar om vad han, alltså Dean, gör i sitt jobb som parkeringsvakt. Nyström och Wilson har i stort sett bevarat originaltextens stildrag med den långa meningen. Men kanske också den kortare meningen som bröts ut skulle ha ingått i den långa, för att på så sätt fullt ut följa källtextens stil.

I exemplen från Heckscher ovan, där subjekt och objekt bytt plats, och där pronomenet *han* lagts till, är syftet att få en bättre textbindning i måltexten. Baker skiljer på två typer av denna sorts relationer som binder samman en text: *koheSION* (cohesion) och *koherENS* (coherence), och betraktar detta som en form av *pragmatisk ekvivalens* (1992:218). Kohesion definierar hon som ”the network of surface relations which link words and expressions to other words and expressions in a text”, medan koherens är ”the network of conceptual relations which underlie the surface text”. Koherens handlar alltså om semantiska relationer, till skillnad från kohesion, som är de lexikala, grammatiska eller andra relationer som binder samman en text. Ord som på ytan binder satser till varandra kan som i exemplen ovan vara olika substantiv och pronomen. Under ytan ligger de begreppsliga relationerna, koherensen, som inte alltid blir så tydlig i en översättning. I jämförelsen av de två översättningarna av frasen ”The most fantastic parking-lot attendant in the world” är det Heckscher som har bäst kohesion. Epitetet ”Världens mest fantastiske parkeringsbiträde” länkas här samman med resten av meningen genom tillägget av subjektet *han*.

Som tidigare nämnts anser Catford att en strukturändring – en förändring av den grammatiska strukturen, vilket Heckscher ofta tillämpar – är något som inverkar på den formella ekvivalensen. Men å andra sidan kan en högre grad av dynamisk ekvivalens uppnås genom strukturänd-

ring, eftersom en läsare av den översatta texten kan ta till sig denna på samma sätt som en läsare av originaltexten.

11. Sammanfattning

Utgångspunkten i denna uppsats var att undersöka de båda aktuella översättningarnas ekvivalens, speciellt med avseende på de avvikelser som förekommer och på de friheter som översättarna tagit sig. Semantiska tillägg och semantiska utelämnningar är två viktiga kriterier på hur fri en översättning är. Utifrån dessa två kriterier jämfördes de två översättningarna med originalet och med varandra. Jämförelsen åskådliggjordes i tre tabeller, där den första visade semantiska tillägg och utelämnningar i de två översättningarna jämfört med originalet. De andra två tabellerna analyserade dessa tillägg och utelämnningar utifrån deras berättigande. Med berättigade tillägg avsågs semantiska tillägg som behövdes för att förklara vissa sammanhang och kulturella fenomen för en svensk publik. Berättigade utelämnningar var sådana utelämnningar där ord upprepades eller inte hade någon semantisk funktion.

Resultatet av denna analys visade på mycket stora skillnader mellan de båda översättningarna. Heckschers översättning (*På väg*) har många fler semantiska tillägg än Nyström och Wilsons (*På drift*). Å andra sidan har Nyström och Wilsons översättning fler semantiska utelämnningar än Heckschers nya översättning. Undersökningen av berättigade (befogade, nödvändiga) tillägg och utelämnningar visade att en majoritet av de många tilläggen hos Heckscher var oberättigade. Likaså var de flesta utelämnningarna hos Nyström och Wilson oberättigade.

Semantiska tillägg innebär ett tillskott av information, medan semantiska utelämnningar betyder att information försvunnit. Vid en genomläsning av en text märks tillägg av information mycket mer än enstaka ord som utelämnats. Detta kan vara förklaringen till att en översättning som Heckschers, med många tillägg, känns mycket friare än Nyström och Wilsons. Detta trots att deras översättning med sina avvikelser från originaltexten – alla utelämnningar – på sätt och vis är lika fri som Heckschers.

En fri översättning kan betraktas som mindre trogen originalet än en ordagrann översättning. Selsøe Sørensen, som studerat översättning av *LSP-texter* (fackspråkstexter), konstaterar att en översättare faktiskt kan föredra en ”otrogen” översättning framför en ”trogen” (1994:13). Detta är en intressant konsekvens av att översättaren måste ha kännedom om två kulturella ämnesområden (källtextens och målttextens) och dessutom

vara bekant med båda kultureernas textkonventioner. Endast då kan översättaren producera en relevant måltext. Selsøe Sørensen definierar en *trogen översättning* som en översättning där målspråkets textyta exakt avspeglar källspråkets. Han slår fast att detta bara kan ske om källspråkets och målspråkets världar är identiska, något som knappast förekommer. Därför tenderar en översättare med goda kunskaper i ett ämnesområdes pragmatiska faktorer i både källspråket och målspråket att översätta mer fritt.

Om man utgår från Selsøe Sørensens resonemang, kan en förklaring till att Heckscher översätter så fritt vara just hans breda kunskaper i amerikansk kultur och slangspråk. Heckscher har ju översatt amerikanska kulturförfattare som Burroughs, Mailer och Bukowski, och dessutom skrivit ett amerikanskt slanglexikon. Han bör således vara väl insatt i både den amerikanska 50-talskulturen och dess textkonvention. Heckschers specifika ämneskunskaper gör det lättare för honom att ta vissa friheter i översättningsarbetet.

Selsøe Sørensens förhoppning är att inställningen hos framtidens översättare ska bygga på kunskap, något som tillåter och till och med uppmuntrar, ”kontrollerad otrogenhet”. Wechsler verkar instämma i detta när han diskuterar trohet kontra otrohet (1998:94). Han menar att begreppet *trohet* är begränsande på många sätt. Översättningen blir en fråga om autenticitet, innehåll och plikt – att få det rätt – snarare än en fråga om omdöme, kunskap och kompetens – att göra det bra. Wechsler anser att man som översättare måste våga sväva ut på egen hand och inse att det ibland är viktigare att återge flytet och effekten av originaltexten än att återge varje ord korrekt.

För att måltexten ska få samma flyt och effekt som källtexten kanske det krävs en stor mängd semantiska tillägg i översättningen, precis som Heckscher har gjort i *På väg*. De allra flesta av dessa tillägg är obefogade – de behövs inte för att förklara något sammanhang – men för att återskapa originaltextens flyt och påverkan på läsaren kan de vara absolut nödvändiga. Ett helt motsatt förhållande måste gälla för Nyström och Wilsons översättning med alla sina semantiska utelämnningar, där de allra flesta faktiskt är oberättigade. Det är således svårt att förstå varför dessa utelämnningar har gjorts. Eftersom en stor mängd semantisk information därmed har försvunnit, bör också en del av flytet i källtexten också vara borta. Textens effekt och påverkan på läsaren bör också ha minskat genom denna översättning.

Slutligen återstår frågan vad som gör en översättning till en bra översättning. Kan en fri översättning med många semantiska tillägg verkligen vara en bra översättning, när den ju av många skulle betraktas som

”otrogen” mot originaltexten? Men en fri översättning kan, som tidigare nämnts, vara trogen på ett annat sätt än en ordagrann översättning. Den fria översättningens strävan efter att vara kommunikativ – det som Nida kallar dynamisk ekvivalens och Koller kallar pragmatisk ekvivalens – ökar möjligheterna för en läsare att ta till sig inte bara det semantiska budskapet, utan också själva känslan hos originaltexten. Med andra ord blir den totala förståelsen och effekten av en källtext större vid en fri översättning.

Men även en fri översättning måste vara trogen på andra sätt, nämligen i sin strävan inte utelämnas semantisk information och att bevara källtextens stilnivå. En läsare av en översättning ska ju uppfatta denna på samma sätt som en läsare av källtexten. I annat fall finns ingen dynamisk ekvivalens.

En fråga som ställdes i början var om en fri översättning alltid är bättre än en ordagrann. Så länge som det finns dynamisk ekvivalens och måltexten ger en läsare samma upplevelse och känslor som en läsare av originaltexten, skulle nog denna fråga kunna besvaras med ett ja.

Käll- och litteraturförteckning

Källmaterial

- Kerouac, Jack. 2000. *On the Road*. London: Penguin Books Ltd.
 Kerouac, Jack. 1984. *På drift*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
 Kerouac, Jack. 2008. *På väg*. Stockholm: Norstedts.

Litteratur

- Allwood, Jens & Andersson, Lars-Gunnar 1996. *Semantik* (Guling 1). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Baker, Mona 1992. *In Other Words. A coursebook on translation*. London & New York: Routledge.
- Catford, John Cunnison 1989. Translation shifts. I: Chesterman, Andrew (ed.), *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Ingo, Rune 2007. *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Koller, Werner 1989. Equivalence in translation theory. I: Chesterman, Andrew (red.), *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Newmark, Peter 1982. The translation of proper names and institutional and cultural terms. I: *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon.
- Nida, Eugene A. 1964. Principles of correspondence. *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill.
- Selsø Sørensen, Henrik 1994. Knowledge and LSP Translation. When Does a Translator have to be Unfaithful? Some Cases of LSP Translation. I: Jakobsen, Arnt Lycke (ed.), *Translating LSP Texts. Some Theoretical Considerations*. (Copenhagen Studies in Languages 16.) Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Wechsler, Robert 1998. The Romance of Infidelity. I: *Performing without a Stage: The Art of Literary Translation*. North Haven, CT: Catbird.

Ordböcker

Concise Oxford English Dictionary, 2006. Oxford: Oxford University Press.

Heckscher, Einar 1997. *Amerikanskt slanglexikon*. Stockholm: Rabén Prisma.

Kotsinas, Ulla-Britt 1998. *Norstedts svenska slangordbok*. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Norstedts stora engelsk-svenska ordbok, 1993. Stockholm: Norstedts.

Winther, Kris 1971. *Amerikanskt slanglexikon*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.